חול המועד סוכות תשפ"ד

יום א' - כשרות הביזון (Bison)

יום ב' - כשרות התרנגול הודו (Turkey)

יום ג' - כשרות הדג חרב (Swordfish) ←

יום ד' - כשרות החגב (Locust)

יום ג' - כשרות הדג חרב (Swordfish)

רש"י ויקרא יא,ט

גמ' חולין דף נט ע"א המשנה (מן "ובדגים" עד "הפורח בהן") **ומסורת הש"ס** שם

שם דף סו ע"א וע"ב (מן "ובדגים" עד "תורה ויאדיר") **ותוס'** שם ד"ה כל וד"ה יגדיל

רמב"ן ויקרא יא,ט (עד "האלנות והפירות")

רמב"ם פ"א מהל' מאכלות אסורות הל' כד **ומגיד משנה** שם (עד "בכל גופו")

שו"ע ורמ"א יו"ד סי' פג סעי' א **וביאור הגר"א** שם ס"ק א **ופתחי תשובה** שם ס"ק א (עד "לא היה כותב כן")

שו"ת נודע ביהודה תנינא יו"ד סי' כח (מן "אני נסיתי דג" עד "לדחות קצת", ומן "אבל מה אעשה" עד "טהור הוא")

דרכי תשובה סי' פג ס"ק יב (עד "לאפרושי מאיסור") וס"ק יז (עד "וכו' עכ"ל")

Jewish Observer Volume 5 No. 2 ("The Halachic Status of the Swordfish")

הפרדס שנה מ' חוברת ד (טבת תשכ"ו) עמ' 16 (מן "אצל חכמי" עד "שום ספק", ומן "והכנה"ג" עד "אחדים")

שו"ת ציץ אליעזר ח"ט סי' מ ס"ק א

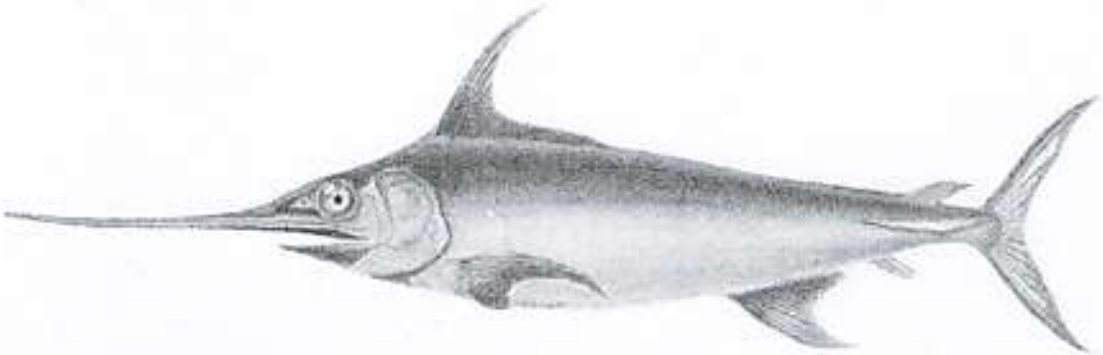

נערך ע"י ר' מרדכי פרנקל

ופרסה לא הפריסה טמאה הוא
לכם: (ז) ואת־החזיר כי־מפרים
פרסה הוא ושסע שסע פרסה והוא
גרה לא־יגר טמא הוא לכם:
(ח) מבשרם לא תאכלו ובנבלתם
לא תגעו טמאים הם לכם: (ט) את־
זה תאכלו מכל אשר במים כל
אשר־לו סנפיר וקשקשת במים
בימים ובנחלים אתם תאכלו:
(י) וכל אשר אין־לו סנפיר וקשקשת
בימים ובנחלים מכל שרץ המים
ומכל נפש החיה אשר במים שקץ
הם לכם: (יא) ושקץ יהיו לכם מבשרם
לא תאכלו ואת־נבלתם תשקצו:
(יב) כל אשר אין־לו סנפיר וקשקשת
במים שקץ הוא לכם: (יג) ואת־אלה
תשקצו מן־העוף לא יאכלו שקץ

תו"א ואת אחרי חולין שם בכורות שם, ובנבלתם ריה"ז, האכלו חולין סו, מכל אשר שבועות ה, בשר חולין יט בימים שבועות ה, וכל אשר אין חולין סו, ואת נבלתם חולין סו

אונקלוס

ארנבא ארי מסקא פשרא
היא ופרסתא לא סדיקא
מסאבא היא לכון: ז וית
חזירא ארי סדיק פרסתא
הוא ומטלפן טלפין
פרסתה והוא פשרא לא
פשר מסאב הוא לכון:
ח מבסרהון לא תיכלון
וכנבלתהון לא תקרבון
מסאבין אנון לכון: ט ית
דין תיכלון מכל די במיא
כל די לה ציצין וקלפין
במיא ביממיא ובנחליא
יתהון תיכלון: י וכל די
לית לה ציצין וקלפין
ביממיא ובנחליא מכל
רחשא דמיא ומכל
נפשא חיתא די במיא
שקצא אנון לכון:
יא ושקצא יהון לכון
מבסרהון לא תיכלון וית
נבלתהון תשקצון: יב כל
די לית לה ציצין וקלפין
במיא שקצא הוא לכון:
יג וית אלין תשקצון מן
עופא לא יתאכלון
שקצא אנון נשרא ועד

בעל הטורים

ככם ענו רי פיני חיות (רש"י) טמאים הם לכם. ומסיק ליה את זה תאכלו רמז חסרא דיסא שרי. לא הזכיר בדגים שמות לפי שמנוטים

רש"י

בחזרה היא, אלא לעבור עליה בעשה ולא י תעשה [וכתיב לך]: (ח) מבשרם לא תאכלו. אין לי אלא אלו, שאר בהמה עמאה שאין לה שום סימן טהרה מנין, אמרת קל וחומר, ומה אלו שיש בהן קצת סימני טהרה אסורות וכו' (כל הענין בת"כ): מבשרם. על בשרם בחזרה, ולא על עלמות וגידין וקרנים וטלפים: ובנבלתם לא תגעו. יכול יהו ישראל מחסרים על מגע נבלה, תלמוד לומר אמור אל הכהנים וגו' (ויקרא כא), כהנים מוזהרין, ואין ישראל מוזהרין, קל וחומר מעתה, ומה טומאת המת המותרה לא הזהיר בה אלא כהנים, טומאת נבלה קלה לא כ"ש, ומה תלמוד לומר לא תגעו, כרגל, כ (ר"ה יז) (זהו שאמרו חייב אדם לטהר עצמו ברגל): (ט) סנפיר. אלו שעשו בהם: וקשקשת. אלו קליפין הקטועים בו, כמו שנאמר (ש"א יז) יושריון קשקשים הוא לבוש: (י) שריץ. בכל מקום משמעו דבר נמוך שרוחש וגב על הארץ: (יא) ושקץ יהיו. לאסור את עורותיהן ל אם יש בו כעין ם טעם (חולין לט): מבשרם. אינו מוזהר על הפגרים ועל העלמות: ואת נבלתם תשקצו. (חולין סו) לרבות יבחושין ם שפיגנן, יבחושין יטוסילוג"ם בלע"ז: (יב) כל אשר אין לו וגו'. (ת"כ) מה תלמוד לומר, שיכול אין לי שיהא מוזהר אלא המעלה שיעין אלו ליבשה, הסיבן בחיים מנין, תלמוד לומר כל אשר אין לו סנפיר וקשקשת במים, הא אם היו לו בחיים אף על פי שהסירן בעלייתו מוזהר: (יג) לא יאכלו. (שבת קיד) לחייב את המאכילן לקטנים, שכך משמעו לא יהיו נאכלים על ידך, או אינו אלא לאסרן בהנאה, תלמוד לומר (דברים יד) לא תאכלו, ע בהאכלה אסורין, בהנאה מותרין. כל עוף שנאמר בו לשון, לשון, לשונו, יש בלשונו המין שאין דומין זה לזה לא

ציקר שפתי חכמים

ג"א שהם הבובים קטנים

כ ר"ל מ"ש אחיב להמא טולא לאיה לעזרה ע"כ חייב לטהר את עצמו: ל מ מקרא יצורא הוא דהא כחיב לכל מקן הם: מ הייט מין כמינו ומין נשאינו מינו יש שיעורים לחברים: ס ר"ל המתגדלים בהכלים ופירסו מהם. כי אם לא פירסו כלל מותרים: ע ר"ל בעשה מורה ותשמע רק תיקר אחיה אלא הנאה:

*אמר אל הכהנים (לעמן כא, א) ישריון קשקשים הוא לבוש ושסיא ת, הו *לא תאכלו (ויכרים יד, יבו

לפי הדרכים מאתר אוצר החכמה

שקרא דטריתא. פירש מרדכי עליה ונפסדה כל שנה (נמשך
לקמן ד). מרדכי המרדכי [ערוך הגר"ר סימן ז, דלא
מלמד. תוספות
לקמן ב. עמ' מ"ר
ר"ח ב"ר ר"ח מדר. שם
רבינו ב"ר מלמד ב"ר
מלמד ב"ר מלמד ב"ר
מלמד ב"ר מלמד ב"ר
מלמד

בבאי קא מיפלגי. תנא דמי ר' ישמעאל דמייתי ליה מלמס לרשי דלמטי אריך ומייתר ליה תנא לתשעה לאיר ותנא לעכירתא קמייתא דמיעבי ליה כולהו לגרסייהו: תנא רבי רב, קרי לעכירתא קמייתא בשמיה מתרת כהנים" דמקרי בשמה דה דא לפי פירוש פנוי כמה

בבאי קמיפלגי תנא דבי רב ותנא דבי רבי ישמעאל - בראשו אריך קמיפלגי תנא דבי רב מבר "אשר לו מרעים בלל" ארבה מלעם חרגול הגב לפיהו פרט בלל ופרט אין בבלל אלא מה שבפרט דמיניה אין דלאו דמיניה לא ומרבי דדמי ליה נשני צדדין תנא דבי ר' ישמעאל מבר אשר לו מרעים בלל ארבה מלעם חרגול הגב פרט לפיהו חוץ ובלל בלל ופרט ובלל אי אתה דן אלא בעין הפרט ומרבי בל דדמי ליה בחד צד "והא לא דמי בללא קבא לבללא בתרא בללא קבא אשר לו מרעים אבר דתנא דאית ליה אכול דליה ליה לא תיבול בללא בתרא עד דשון בארבעה פיפנין" תנא דבי ר' ישמעאל בבללי ופרט כי האי גונא דאין ודאבתרי" נמי בעלמא דדאין תנא דבי ר' ישמעאל בבללי ופרט כי האי גונא מהכא: אבר מה אי שמו הגב יכול אין בו בל הסיפנין הללו ת"ל "לפיהו עד שיהו בו בל הסיפנין הללו אין בו בל הסיפנין הללו מחיבא תורה ארבה וחרגול כתיב אי לא כתיב מלעם כדקאמרת השתא דכתיב מלעם לרבויי ראשו ארוך אינא לרבי נמי בל דהו קמיל מאי שנא הרגם דאמרת מלעם זה רשון חרגול זה ניפול ומאי שנא הבא דאמרת מלעם זה ניפול חרגול זה רשון "מה בי אתריה ומה בי אתריה: [וכרגים אקונם] [כל שיש לו מנפיר וקשקשת: "תנו רבנן "אין לו עכשיו ועתיד לגדל לאחר זמן כגון הסולחנית והעפיאן הרי מותר יש לו עכשיו ועתיד להשרין בשעה שעולה כן הכים כגון] [לקרום]

מאי לגדלן בקרום שיפיר" (ב) יותר מפני לגדלן שון ולפי דברי אלה עדיין כגון יותר מבלבה לגדלן לגדיל לגדיל לגדלן לגדלן לגדלן

כל שיש לו קשקשת יש לו סנפיר. ת"ל מכן נמצינו דגים טמאים אלא ר' וכן לעל (לקמן סו:) דתנא מתן נמצינו דגים טמאים אלא ר' מקרא לפם שמות[1] קיים לו כי אמר מאמר לחזרות כך בסם טמאין מכן הוה אמר לה כולם דסלא לא מסמס מקרא שמות אלא לגמרה ולעשות מלאים מדים שמו של הקניים בדרכיהן (מדרש מלאכת מדרש) אלו כי (רש"ל) מקרא לי לדם הרלמכן מדגים מדגה לא לפסכן ויש לומר מכל מאמר יקרא לי הלדם[2] יש לרשת אפר דגים ולעשה לגמרה דמחלים קיים לו ולם המלא לומר אלא קרא לפם שמות יש לומר דמכי קיים לו הלמ"ים:

דרוש אבינא מאי קשקשת סנפיר.

נפ"ק (לעל מו: מדרש מלאכת) מרבמתי אלא מיך כאן לאקמיי וכו מלעורך קרא לאמוש כדי אלא נעשה כמדרש הקם גר מלעורך קרא לאמרי

יגדיל תורה ויאדיר

סמיקה: הרסה לאמר לו משמיים לידע מה קשקשת:

אינא בבלים אינ ראית ליה לא תיכול. ולית ליה לא אם תאכלו מלי אמרי ליה יש לומר אלא תאמר מה כמרע מפרים[3] מים טמאין ולאסור מרגה שמין ומבחה דדרכיע לאיכולה כתב רחמנא תאכלו לומר מה כמרע מפרים נדלים על גבי קרקע לאחוד יש לו מגרגה שיתן ומשרות מימים ומגלים והא דקאמר כמנוך לאיכלה ריש לאלי דדרכיהן להמלה: **לא** ביד דכתיב כל אשר אין לו סנפיר וקשקשת. מיהו מלי דאיש הוא לא תיכול. ולית ליה קרא מגרגה קלי לדיוקא דמימים ומגלים מי לית ליה לא תיכול הא לית ליה אסור מכל מגלים אע"ג דלית ליה לא מיכול ומאי הכמה קרא קמא כמגלים דמה לדים דמימה קרא קמא לדיוקא וקרא מגרגה כמגלים ריל דגקרא קמא אין לחוש לי קלי לדיוקא מגלים דכמיע מים לאתם מגלי דמגלים אין לחוש ולא לאחרים והרי הוא מגרגה בגדלה ולא לאחרים ולית ליה דמיע מגלים מגלי קרא דמרי מגלים לימא לאמרטי מגלי לאמר מגלים לגמרה לא לאי אגל מגלים מיהא ליכא בדמגלים קרא קמא לאמי מים לי ריל דמגלי קרא מגרגה לא כתיב לאי אמרי מגלי דמגלים ולא מגלים לגמרה אלא מגלים מגלי דמגלים ולא מגלים לגמרה אלא מגלים מגלי דמגלים ולא מגלים לגמרה אלא מגלים

מן התורה עשה או לא תעשה, זולתי מצות העלייה, או שיטא ובנבלתם לא תגעו ברגל אסמכתא כשאר אסמכתות הרבה ששנויות שם בת"כ. ועוד שנוי שם[42], אחרים אומרים יכול אם נגע אדם בנבלה ילקה ארבעים, ת"ל ולאלה תטמאו, יכול אם ראה אדם את הנבלה ילך ויטמא[43], ת"ל ובנבלתם לא תגעו, והא כיצד, הוי אומר רשות. וזה עיקר הדין מן התורה:

(ט) סנפיר וקשקשת. סנפירים[44] אלו השט בהם, קשקשת, אלו הקבועים בו, לשון רש"י, וכן הוא בגמרא במסכת חולין[45]. אבל לא תבין מלשונם שהן קבועים בגופן ממש ודבוקים בעור הדג, אבל קראום קבועים שאינן נדין ממנו ולא מזדעזעין בו כסנפיר, והם הקליפין העגולים שגלדה דומה לצפורן, שהם נפשטין* מעור הדג ביד או בסכין, אבל כל שהוא קבוע ודבוק בעור הדג ואינו נעדר מן העור כלל אינו קשקשת, ובעליו אסור הוא, ולכן אמרו בגמרא[46] דקשקשת לבושא הוא, ולשון תוספתא[47] אלו הן הקשקשים שמלובש בהן, וסנפירים ששט בהן, וזהו תרגומו של אונקלוס שאמר קלפין, שהן קליפין שעל העור, נפשטין ונקלפין ממנו כקליפי האלנות והפירות. וכן עניין הכתוב שאמר ושריון קשקשים הוא לבוש[48], שהשריונות כולן עשויים מן הטבעות, ויש שעושים בהם קלפים לסתום פיות הטבעות שלא יכנס בהן חץ דק, והקליפין ההם נקראו קשקשים. וכך הזכירו חכמים בגמרא בפרק חלק[49], לבושי שריון קליפה. ויונתן ב"ע תרגם[50] ושרין גלבין, מלשון תער הגלבין*, הם הרצענין, יתכוין לומר כי היה כסוי פי טבעת השריון ההוא כקליפי עור הדג שמבשלין העור החזק ומכסים השריונות בהן, כי כן עושים גם היום, והבן זה. וטעם הסנפיר והקשקשת, כי בעליהן שוכנים לעולם בעליון המים ובצלוליהן ויקבלו גידול[51] באויר הנכנס שם, ולכן יש בהם קצת חום דוחה מהם שפעת הלחות כאשר יעשה הצמר והשער וגם הצפרנים באדם ובבהמה, ושאין לו סנפיר וקשקשת ישכון לעולם בתחתיות המים ובעכוריהם ולרוב הלחות ואסיפת המים[52] לא ידחה מהם דבר, ועל כן הם בעלי לחה קרה דבקה קרובה להמית והיא ממיתה בקצת המימות כאגמים המעופשים:

(י) מכל שרץ המים. אמר ר"א כי שרץ הקטנים שיבראו מן המים*, ונפש החיה*, מזכר ונקבה. ולפי דעתי כי שרץ המים כלל לדגים השטים במים, כי כל לשון שריצה תנועה, ומכל נפש החיה, הם חיות שבים, שיש בהם רגלים והולכות עליהם כחיות השדה. ותנה

בראש השנה שם. 42 שמיני ב, ו. 43 שם: ויטמא בה. 44 סנפירים, ליתא ברש"י. השם, שם: ששט. הקבועים, שם: קליפין הקבועים. 45 חולין נט, א. 46 שם סו, ב. 47 חולין ג, כז. 48 שמואל א יז, ה. 49 סנהדרין צח, ב. 50 ושרין: קשקשים. 51 ע"מ כ"י וטור, ובס"ש: נרול. 52 ע"פ שם, ובס"ש: ואפיסת החום, ובבתיי (יז, א): ואסיפת הקור.

כוונתם דמשום הנגיעה בזמן הרגל עובר בלאו. אלא כוונתם שאזהרת לא תגעו אינה כי אם שלילה, כלומר וכו' (מיני תרגימא), ועיין עוד במשנה למלך סוף ה' טומאת אוכלים, ובמיני תרגימא, שמאריכין בדברי הרמב"ן שלפנינו.

(ט) שהם נפשטין. כוונת הרמב"ן כמו שכתב להלן, שענין הקשקשת הוא לפי ששוכנין לעולם בעליון המים ויקבלו גידול באויר הנכנס שם, ולכן יש בהם קצת חום דוחה מהם שפעת הליחות, כאשר יעשה הצמר והשער וגם הצפרנים באדם ובבהמה. ואם כן צריך שיהיה נפרד מהגוף כמו צמר ושער וצפרנים, שזה מורה שיש בו חום אשר הוא דוחה את הליחות, מה שאין כן כשהקשקשים דבוקים לגמרי בגוף, הרי נראה שהוא מין סמא. ועיין בתשובות נודע ביהודה מ"ת יו"ד כח, שתמה על הרמב"ן, ובתשובות הר המור למוהר"ם בענעש סימן יב מסביר דברי הרמב"ן שסובר שהקשקשים הם ממש כמו צפרנים ושערות שבמקום אחד יש להם אחיזה חזקה בגוף ומצד פנימי אינן דבוקים, ואם דבוקים הם מכל צד בעור הדג אינם בגדר קשקשים (כלי חמדה שמיני ל, א). תער הגלבין. יחזקאל ה, א, תער המגלחים ראשי בני אדם וזקנם (רד"ק). והרמב"ן מפרש שהוא תער הרצענין.

(י) שיבראו מן המים. והם כדמות תולעים שאין להם צורת הדגה. ונפש החיה. ומה שאמר מכל נפש החיה אשר במים, הם בריות גדולות שבים ופרים ורבים זכר ונקבה (יהל אור).

כ כל שוף פחולק וכו'. דבריו כמי לליטור כן לדוק כמכנה וכבריתה ומנגר רבינו דלא כלע מ"ק דמתמיטן עליה: וכל הכוכן פם וכו'. מסקנת הגמרא כם (דף ס"ס) דלכ"ע כוכן ונדמס מפת. ודם מכלה מן המפנה והגמרא כמל שוף פים לו ג' פיאמי מסרים מפ"ם מלון יהוה מם הורם הם לנו כמור מלון לכמסלק כמת הורם כזה מודמי לא לם ורם ומם דעת רומי המפרשים ז"ל וכן המלה הרמב"ם ז"ל בפסרו הקלר. ומה דעת הרמב"ן ז"ל. ומה"ם מרמ"ן ז"ל. הלק כל מ"ם דברי המחברים מרומם פירמ"י ז"ל בהלמים בהמנת מן המנגנם כמו מהמריבו כמ ז"ל. ומהב רבינו אמרים ז"ל קגלנו בנמנרה מלבנמים ומזקנים הקדמונים כי כל שוף מהרמנמו רמב. לו מים לו כף הרגל כתרגלי מלמה נימנע מחיב מרים ומסך מלינ הכנכ"ם ז"ל:

כ כל שוף וכו'. ומלינ דומם ומלכל לם ים בו לסר מנ' סימנין הלי ה"ו שוף מרוב וכו' פימנים מנינים המלנם לנמנם רבים כהב הרמ"ם נסמנן קנ"ם: והאוכל

אם אינו נקלף ביד אע"פ שיש לו זפק או אצבע יתירה מעולם לא התירוהו: כ יכל עוף שחולק את רגליו כשמותחין לו חוט שתים לכאן ושתים לכאן. או שקולט מן האויר ואוכל באויר. הרי זה דורס וממא. וכל השוכן עם הטמאים ונרמס להם הרי זה טמא: **כא** ומיני חגבים שהתירה תורה שמונה, ואלו הן. א) חגב. ב) מין חגב והוא הרזבנית. ג) חרגול. ד) ומין חרגול והוא ערצוביא. ה) ארבה. ו) ומין ארבה והיא צפורת כרמים. ז) סלעם. ח) ומין סלעם והיא יוחנא ירושלמית: **כב** מי שהיא בקי בהן ובשמותיהן אוכל. והצייד נאמן עליהן כעוף. יומי שאינו בקי בהן בודק בסימנין. ושלשת סימנין יש בהן. כל שיש לו ארבע רגלים. וארבע כנפים שחופות רוב אורך גופו ורוב הקף גופו. ויש לו שני כרעים לנתר בהם הרי זה מין מהור. ואף על פי שראשו ארוך ויש לו זנב אם היה שמו חגב מהור: **כג** מי שאין לו עכשיו כנפים או כרעים או שאין לו כנפים החופין את רובו ועתיד לגדל אותן אחר זמן בשנדיל הרי זה מהור מעתה: **כד** יובדנים שני סימנין סנפיר וקשקשת. וסנפיר הוא שפורח בו. וקשקשת היא הדבוקה בכל גופו. וכל שיש לו קשקשת יש לו סנפיר. אין לו עכשיו ובשנדיל יהיה לו או שיש לו קשקשת כשהוא בים וכשיעלה ישיר קשקשיו הרי זה טהור. ומי שאין לו קשקשים החופין את כולו טהור אפילו אין בו אלא סנפיר אחת יוקשקשת אחת הרי זה טהור:

מכלל

א פם כמנר: ב פזר פם מפ"ג עמין מב: ג מנר פם מ' מ' מנ מפ"ג פם: ד מין נמנר פם:

דעת רבינו בכל מלין לחמר מרוך ומלן לו אנב מין מרוך מלא לני' המימנין מהמיר ולה הרמב"ן ז"ל מכחמלן נוה כמנמה נבדי רש"י ז"ל הרלמנן מיקר לחמנה ומלא רבינו המנמה: **כג** מי מלין לו עכמנ וכו'. כרייתה מחורם פם:

כד ובדנים ב' סימנין וכו'. כמנמה ונדנים כל מים לו מנמיר וקנקנת ל' יהודם לומר מר קנקנים הקטנים ט ומנמרים המומה בהן ל"ל. ודע מלף מל מי מלמר הקנקנים הקטנים הקנקנים כן לומן הקלימות המנלמות מנמנ כיד לו בכלי הכנומה ולמינה נלנמה מנמר הנ לומה הקנקנים ומם כרגיל כתנו הרמב"ן ז"ל, ולמדינו זה מה רבינו לנן המנמה וכהב המומה כבל נומן: וכל מים לו וכו'. מנמה נגדה מרק כל בומן (דף נ"ח): מומה פם כנמרא ומלו פם כנמרא (ה"ב) מומר דמנמ דמנמה לנה לי מנר מנמכל מלי הקנקנת המנמנו ינמיל הנדה ולמדיר. וכהב הרמב"ם ז"ל ים מיני דגים מקנקנתן דקה הרבה ומיה נכנה לנוכר לם כנמרא כמן ומלי לומן נבנר לו מנו בכלי חרס ומנלמ לו קנקנת כידוע מנו לנם קנקנים ומנמרין מב"ל: ומנמים מנומים הם בנמרא בנ"ו נבן לן מנמידן ולנוכ מנומים זה לם מהנו רבינו: אין לו מנמנ, מם ומרק מלי מלמת (דף ס"ו): ומי מלין לו קנקנים וכו'. מנר כהנמו מהם המנמה מלא נמי מ"ק כ' קנקנים נגמ"ם מנמ לין לי מלא המרבה הקנקנים ומנמרין מנן נמנמה ז מנים מנין לין לו מלא מנמיר וקנקנת מהם מ"ל מנמיר וקנקנת ל' יהודם לומר מר קנקנים וקי"ל דלמי מהי"ן. ומלמ מנומר המנמה נמנמי רבינו כך ומי מלין לו קנקנים המומן מה כלי מומר לנמיל לין לו מלא מנמיר מהר "לו קנקנת הנמ מומר. ומנמרים לין כהנ מכן לנמיל ולין הלנן מדומנים. ודע מלמ"ם מהנמ רבינו לו קנקנת לנמה לין הנמה מנמנמיר בלמ קנקנת ומנמ לנן לנן קנקנת הנדומה ומלן לנן קנקנת הנדומה הנמ ומהנמר מנמ הנמיר רבינו לנמלה. ומנמ הרמב"ן ז"ל המר לנו נמנ נמנלמי המנמנמה ומנמ קנקנים ומנו לו מנמ מנמ ומנמ ומנמ לנמ מנמיר מלו ל"ו לומר מנים ומנמ נמנמנ ים לי לומר הלו לו לנמי. ומנמ מנמים מנומים כלו מנמ מנמנומנמ לנמים ים לנמנ מנמ מנ דנים מנמנים נמנמנ ומנרה קנקנת מנן. ומנמנה נמנ מנמ לנומן מנומנה ומנמ דנלו הנמ. ומנמנמי מנ מנין מלין לנן קנקנים מלא מנמ נומנן מנמ"ל. והרמב"ם ז"ל כהב מנמ מנ מן הנמומים מנומו לנמנר נר מנמנ נ' קנקנים מ' מנמ לנו ומנמ מנמ ומנמ מנמ מנמיר מלו ומנמי לנמנ לנמרים מנמ"ל. ומנמ מנמי מנמים המומנמנמ מנמנמה ומנמנה. ומנלמן דברי רבינו ומנלמנה מלא נומנו מ כלל מנמ מנ הנומנמנמ מלנה לא מנ מנמנ ומנמנ מנו ומנמי מנמנ מנמנ מנמנ

דיני דגים

פג דין טיבוי דגים ודגים מלוחים. ובו י׳ סעיפים:

א טיבוי דגים מפורשים בתורה כל שיש לו סנפיר וקשקשת טהור * וסנפיר הוא ששמן בו וקשקשת דן הקליפות הקבועות בו:

הגה (א) ודוקא סגם קליפה ביד (א) לו נפלי אבל לא לו מצטר לקרון ומצר סגם לא מקרי קשקשת (מהרש״ל פ״ח דס״ל):

(ב) ג ואפילו אין לו אלא סנפיר אחד א וקשקשת אחד טהור ג ואפילו (ב) אין לו עתה ועתיד לגדל לאחר זמן או שהיה לו בעודו בטנם והשיר מיד בעלותו ליבשת טהור (דפלים סס״ל מסא״ל וכ״ל ודל״ל אל״ם)

הגה (ב) ס״ל דאין לסחוב קשקשת לסגם דק בכסות שומרת הגם לפיו לו אינו לו מטהרו (מהר״ל ומהרש״ל (הגה כ״ל ודל״ל ודלים בגם דמגלן) ומגל לחסיר):

ב ב ד׳ יש טיבי דגים שקשקשיהם דקים מאד ואינם נכרים ואם כרכותו (ה) בבגד או נתנו אותו בכלי מלא מים (א) ונמצאו קשקשים טהור:

ג ג ״כל שיש לו קשקשת יש לו סנפיר (ב) ויש שיש לו סנפיר ואין לו קשקשת (ג) (ד) ״לפיכך מצא התיכת דג שיש לו קשקשת אין צריך לחזור אחר סנפיר מצא לו סנפיר לא יאכלנו עד שידע שיש לו קשקשת:

ד ״ מצא התיכות דגים ויש באחת מהן קשקשת (ד) ד אם התיכות (ג) מתאימות מתחתיהם יפה מותר ואלו מיפה מתוך חיתיהן מסקל כולם דג לו ומן כולם דגת טהר וכלפיל כולם ג׳ בטר לו ולא מדקרי כגבמיל״ל

ביאור הגר״א

פג [א] ודוקא כו׳. נתפסקא שם אל רן בקשקשי בקן [ב] אמרת מ״ר. בהגה״ל [illegible] [ג] ״אלא מי. ומשמע שם ומפסק אינא בו אלא [illegible] [ד] לפיכך [illegible] בגמ׳ [illegible] ״ [illegible] [illegible] [illegible]

הרמב"ם שנידון הרכין שלין סופן להקשות כלל אפילו מתין עליהם כמפורש בברייתא שהכנת סיעתה לרבה ומסיים כה ונידון הרכין נידונין כבסר אלא ע"כ דליכא סוס נידון רכין מיסיה כן לשולם וכולם סופן להקשות ונידונין כבסר דקתני סיעה שמתחיל הוא מתחיל כבסר שלין בו חמוס שבירת עלם וכולהו נידון רכין ניעסו בגדי ומלם ושוף שמתקשין ולכך המתחיל בנידון לין בו חמוס שבירת העלם לפי שכולם רכין ניעסו ולף לעמין מתין עליהן אחליון בתר סופן אבל לעמין שבירת עלם לא אחליון בתר סוף חמים אלא שיך שבירה בדבר הרך שמה:

וכל זה כתבתי לקיים הלא מתי מכתב הר"מ. אבל אני לעצמי מסכים לפירוש הראשון שכתב הר"מ שחלאת דשביעית הוא והוא נוסף פשטים שלא הבינו הרמב"ם בפירוש הקו"ם שנידון הרכין אפילו מתין עליהן. ובשמה דידי על מרחך נידון הרכין נידונין כבסר דקתני בברייתא הייט שמתין עליהן אלא לעמין שבירת עלם א"כ נידונין כבסר הוא מיותר שהרי מתחלת הברייתא הוא כל האוכל בסיר כו' יאכל בגדי הרך בלבד ומה הן אחרי כמפים והסרוסים וא"כ היה לו לשיים ונידון הרכין ואין הכל אלמעלה קלי שיאכל בגדי הרך בלבד ומה זה שסיים נידונין כבסר אלא ודאי ונידון הרכין אלמעלה קלי והוא דין בפני עלמו שבאלו שלחמעלה קלאחר שיאכל בגדי שיהו שבירת בינו לאכלו ואין בו הפס שבירת עלם ובנידון הרכין קלאחר שנידונין כבסר ממש ואפילו מתין עליהן ורים לקים דאיתביים לר' יוחנן דשמו היה לחוביה ממשמע הכי אין כו' שיהו שאפילו חייבים עליהן מפוס שבירת עלם וק"ו שאין מתין עליהן ומה שמיעה ברייתא ע"כ הם המתחך בנידון היה סבר ריש לקיש דמיירי באופן שאין סופן להקשות. ואפילו בברייתא דנידון הרכין נידונין כבסר אלא שמיע ליה לרבים לקים. תדע שהרי גם רבה אחמר על מתניתא דרבינא ושיטת מנאי היא ג"כ לא שמיע ליה ברייתא זו ומתו אחר שם הגיה בוחתיה דרבא. וגם אחת אני תמה על מרן הכ"מ מי הכריחו אפילו לפי הלא אני אלא לומר שכל נידון סופן להקשות ודי היה בחמרו שכל נידון הרגל סופן להקשות אבל בסאר הגוף יש נידון הרכין לשולם. וכעת לרוב הטרדה אקצר. דברי רבך הד"ש:

תשובה דומה דורי לעבי ולעופר. הנותן אמרי שפר. אשכול הכופר. ה"ה בבוד אהובי ידידי וחביבי הרב הגדול. מעוז וכגדול. הנחכם השלם. אוצר בלום. בבוד מוהר"ר צבי הירש סג"ל אב"ד דק"ק מו"ו:

כח מכתבו הגיעני מחרת יום"כ עם הדב. והנה אמר שאל אם לסחוך על עדות המעידים האוכלים אותו בחקומה: הנה לענין נאמנות הגד הא ודאי הע"ל נאמן באיסורין היכא דלא לאתחזק לאיסורא וק"ו שם כאן עדות מעם ויותר, אלא אלו יהיה אוכלים אותם במקומות הסם אמתי אם יוכלי לאכול בהקומם שבבר הודגלו לאיסור על סחך מקומות הסם הרבר הלוי בפלוגתא בי"ד סימן ס"ב סעיף ס' ובשם האוסר שם הוא מפני שאולי במקומותם יש עושים ממאים הדומים לאלו שיך גם בדנים היכא שאין לסם הקקשה רק שבקלת מקומות ונהגו בו שיתר שהם מקובלים שם מאשירין בחים ובע"ם כיון שאין לו הקקשים לפיטו בוב הוא מלד האשבר שיהיו מיני ממאים דומים לו בחכניתו וכמראיתו בחקומות אחרים ולכן נהגו באותן מקומות בו לאיסור. ושל ודאי שקבלתו היא קבלה יפה ואין לדם זוכר קבלת מנינת אכילת הנ זה מאחרים מעם שיש. ואחשם אני שמיתי הנ זה ויש לו שתי שורות הקקשים שורה אחת בלד ימין ושורה אחת בלד שמאל ומה בכך שאוכל מקלשים בוד והלא מקלשים שבלו ונם שמיתו לאחר שנשרם בכלי בני בחים מן האחר שקורין לוינ כמו שלם שנות מקלשו ביד. ולדעתי אפילו לא היו מקלשים קודם שריפה כלל רק אחר שריפה הנ"ל נ"כ הוא סימן שהרם. ואין לומר שהשריפה בחים עשה הנ"ל נרם לו שיקלשו דמה בכך סוף סוף שריפה הוא לטוב ונוף שחוחרת שהמלאת רביני הרמב"ן בפירוש התורה בפ' שמיני שאם אינם מקלשים כלל לא נאים בו לסימן טהרה אלמלא אחרת אחר שיתי דן בנגדו ומה בכך שאינם מקלשים והיכן הוכר שקילוף בבבלי אי בירושלמי אי בת"כ אחרבה בחמשה אחרו קקקשים שקרוים בו. והרמב"ן שם בפירושו נראה בזה וכתב אם אין מקלשים לא נקרא לטוב שהרי שם דבוקים בשור. ואני אומר שבשור עלמו ונם הבשר מקרא לטוב וכן כתיב עור ובשר מלבישני כו'. ויש לדחות קלם:

ואמנם מדברי רבותינו בבלי בהלמוד שיש לו לבטיל שתיים בפ' אין מעמידין ל"ע ע"א מקשים לרבי יוחנן מה דהוה בים לעחי ובריש הרמב"ן מה בכך דחד לענין הבשר שהיו בו לעחי אבחי מלן יחמר מקלשים מחמ והיה לו לנשות אלא ודאי דכל היכא דאחם היו קקקשים לא איכפת לן אם מקלשים. אבל מה אנשה ורבינו הגדול הרמב"ן אחרים ובפ"ת בפ"ל מהל"ש הביאו. והרב בית יוסף ברים סימן ס"ג הביאו ורמ"א קבשו בהג"ה לביכון אבל לכף חמיר ולפשוט דברים בחיתה. אבל עכ"פ כל שמקלשים ויהיה ע"י אדם שעולה שיהיה בבר הם מקרחים קקקשים ודב מיהר הוא. ולכן יוצא שדב זה שאלה לנתן אמור הוא כלי אבן בלל ולא גם מין שבני שהאכיר בבבחנו יש לנם ג"כ שורות קקקשים אלו גם הם מתחרים בלי שום הבנה. דברי הד"ש:

תשובה מבן המחבר על ענין הנ"ל.

בע"ה שראב יום ג' כ' כפליו חקבל:

לכבוד הרב המופלא מוהר"ר יצחק אב"ד בק"ק מאקש:

כט מכתבו הגיעני הגיעני. והנה הקשה למאל ממני דבר לחכמים עלמי בדבר אחר בחמלוקת שניים ואני בורח מן המחלוקת לחכמים עלמי בדבר אחר בבר יאלו לריב ותוסם אי מבבר בא למדת הנעלה.

לא הואיל והדבר נוגע בהוראה אחר בבר יאלא מחא אחמ"ו הגאון ז"ל. לא אוכל להתאפק להשיב לבבוד מעלתו ויקבל רלף פה שנתק משבעת אחמ"ו הגאון ז"ל אחר דרש ממני מעלתו אחר שנתחקתי מספר עדע ביהודה מהדורא תנינא אחר שיש אחרים ברבים בבבד אחמ"ו הגאון ז"ל והוא מחוק כל המבוטים שבשיב לשואלים אחר הדפסת עדע ביהודה מהדורא קמא. ומתוכו ידאה מעלתו אחמ"ו הגאון ז"ל אחר הדב האם משאל עליו הרב מבו"ו לאלמה שכל הנ מקשקשין מקלשים מן שעור ע"י שרים כמי אחר שקורין לוינ לו ע"י משולה אחרת שעיר מקרחים קקקשים והוא מיהר. ומאם אני שבתב מעלתו אחמ"ו הגאון ז"ל הדר בו מהוראה אחת ונם על מעלתו לשלות אגרת ההדרגת להרב מבו"ו. ומתאל לי מעלתו שדבר אם הוא מקר מוחלם ויחוש לכל נוחל לדקוק של אחמ"ו הגאון ז"ל ואיה מיהר הדרת בחלאכת הבחינה ולמה לא כתב בעלמו להרב מבו"ו שאיה מבירו ואיה מאוכלי שולחנו של אחמ"ו הגאון ז"ל כתב שיש להודיע לו מחוצר מסורלתו ולא היה שוחך על מעלתו לאותם שלומו להודיע הדבר להרב הסחא ולא היה נח ומקם מלבלוה אגרות ע"י נמלא מרחא לפרסם הדבר לאיסור אלא יכולו באיסור שרב דאוריתא. ומה גם למה לא כתבא גם הענין מאגרת הזה שבתב לחעלתו וחזקה לחבר בלעו מנית דבר שאינו מחוקן ואיך הנית הבטוחה לאיסור בספרו ולא תם לתקלה לחחקו לו לכתוב בלהו אחור בו. ומסיבת שאין מעלתו אחן כזה מאחר שאין בידו נוף האגרת ומראיק עדותו לומר שבלתו לרב מבו"ו ואחבר. גם למה לא הודיע הרב מבו"ו ברבים לאיסור הדב הזה. כל זה הוא לעשות שבבוד מעלתו שקר עמה בשם אחמ"ו הגאון ז"ל:

לבן מוב ויפה שבבוד מעלתו ישתוק מזה ומטיה שלא לאחר דבר שאינו נאמנו ושאין לאחמין. ודבר פשוט הוא שאין מעלתו אחן בזה דאין אחד נאמן לאסור. כי הרב מבו"ו אחן כמים כי כל מקום שיבד אחד נאמן ונתקבלו דבריו הרי הוא כמים ואין דבריו של אחד במקום שנים. ואפילו לא לא היה בידי הסנחק מתבוכת אחמ"ו הגאון ז"ל נ"כ היה הרב מבו"ו נאמן לומר כזה אחיר לי פלוני החכם. ובפרם בשבה מתחבם הסיבר ע"י הרב מבו"ו היה מלחא דשבירה לגלוי שיש אחמ"ו הגאון ז"ל בחיים חיותו והיו יכולין לבאול אם סיו וכאם נאמן עד אחד לכ"ע. ואף שבשעת חיו נאמן לומר כזה אחיר לי רבי החכם כדאשרדם בחס' חולין דף ס"ג ע"ב הייט חולין ואיעבו החכמים אינם יודעין ואף שבקיאין בחמותיהם לא בקיאין בהן ובמה אילא אחד דחמי ליה בח"ם רש"י ז"ל. אבל כזה נאמן הח"מ לומר שהוא מקובל שזה הרב מיהר הוא כמו שבתב הש"ך בסי' ס"ב סעיף א' בשם מהרש"ל מב"ם שבחם הוא הבשחק מעיד יותר ממאה עדים אחמ"ו קבע זה להלבה בספרו אחר הגיה בבתב אחריו. ואני דן אם מעלתו לבף זכות שבשמתו בזה לפ"ם אחר שלפי משתו שבעיני נראה הדב זה לאיסור וידע בעלתו שלא יהיה דבריו בחמעין עד פסק של אחמ"ו הגאון ז"ל לכך הבחבב לומר שאחמ"ו הדר ביה. אבל נאחם אני לומר שבל מעמיו של מעלתו אינם כדאי להוראה לאיסור ולפרעים רעם הנדול הזה:

ומה שבתב מעלתו ומאריך בסימן רלא ובדרש. אין נחן למאן דלבל הדעות אף מי שבאבר ברלא ובדרש הוא סימן מובסק להחיר מודים בזה שם דנים מיהרים שאין להם רלא ובדרש ואפ"ם יש להם קקקשים אלא שלבנים ממאים אין לבם רלא ובדרש בלל וזה הוא שמתרץ הגמרא בע"ז דף מ' ע"א בתרלא ובלמודא דמי הלאיסור לממאים ובתב רביני אחר בם דעל רלא ובדרש מתרץ הגמרא הנם בגמלא דנ מיהר דדמי בבדרש לממאים והגמרא קיבר ונקם אחרלא ובלמודא. ואף שהחוספות כתבו דמיהי נולא לא קא חשיב מ"מ מודים שבגמלא דנים מיהרים בלי שורש ולא כתבו זה אלא למ"ד דבדרש לחבר מי סימן ולמה נקם אחרי רק אחרלא ובלמודא למה לא נקם גם דנ שבדרלא דומה לגמלא וע"ז כתבו החוספות דמבדרש בגלא"ם לא הקשה דמיהי נולא לא קא חשיב. אבל לזה מודים שבבו מיהר מיהר דומה לגמלא ברלא כמו כן יש מיהר דומה לגמלא בבדרש. ובפרם לרמב"ם וסייעתו דאין בבדרש סימן כלל לכן אין לנו לחן מי אם על הקקשים ומקלשים אלא הוא כל אחר לו קקשים. לכן כל הראיות בזה אלא טרך ובפרם אלה הנ שאלה הרב מבו"ו לאחמ"ו הגאון ז"ל שיה לו בבדרש כפי שאולה על אחרמי. ומה שבעלתו רולה להלק בין בבדרש לבבדרש שאיך לאיות אסור בנידון אלא אינם בבקל מן הנ כל זה הוא דברי נבילות לחדם דבר אלא מאבר ברלאיגים ולחבדומים. ושוב לדבריו קשה דאיך מחיר אחמ"ו הגאון ז"ל ברוסה וקאחר בגמרא ותו מדיה שאינם ברוסה כל ברלא ובדרש ויבר ובדרום הגמרא הוא אף שכל בבר בחבר נחרולן ומיחות אם ברלא ובדרש קיים לא מקרי אינם ברוסה ומחבר (ובעין בפירוש אחבה לרמב"ם ובפרי חדש ובפרי הבאר) ולפי דברי מעלתו אלא מהני בסימן אל ברלא ובדרש אם אין

סבבר

נודע ביהודה - תנינא א)אר"ח, יו"ד(/ לאנדא, יחזקאל בן יהודה הלוי [עמוד 109] (2864)
הודפס מאתר אוצר החכמה

יורה דעה סעיף פג א הלכות דגים

(יב) בכלי אבל אם (יג) לי אפשר לקנות מעור הדג אם אי מקרי קשקשת (מה"מ פ"ה דמ"א) ואפילו אין לו אלא פגיר א' (יד) וקשקשת א' מדגר (טו) ואפילו (ב) אין לו עתה ועתיד לגדלם לאחר זמן או (טז) שהיה לו בעבר בימים (יז) והשורן מיד בעלותו ליבשה

ג' אם מתכל מ"ק
ד' בדייא אם דק
מלי ומיבש מאמ
ומרן חל ב' ליס
מדכתיב אין לו

פתחי תשובה

מוהר"ם מ"ו בן המחבר המיק בשמם אבי ז"ל והביא כמה ראיות לדבריו ומהלי קמחא סביר הדג שקורין אס"ל ונלמן לעין בהפסקים וכתב עוד על דגר הדג שקורין מי"ק ס' לא ראיתיו משלם אף אני אחזר אם יש לו קשקשים אף שאינם נקלפים רק מ"ש מעולם לבחינה כתי אפר לו מים ואחתים מחבר לני מקומן ומבואר שיר אם דלא כיון כיה לחבר עמין לאסור כיון בכבר נהנו בו איסור מ"מ ומי' עוד בכמה ש"מ מינה לין ס' כ"מ בל' אנס הנאין בכל אחל מדע הפסקים לדינא לחולמת אבי הנאין ז"ל מ"מ אבן בחשבת נגדי בהנה מלא יו"ד מי' ד' הארץ לאסור הדג שקורין אס"ל ואבת עקרין מ"ק נאחר מסקשקים אינם נקלפים אפשי בכלי אף מהמנין הנאין נכל נולע לאסרם בזיקה מ"ו אינם כמי אבר ואם אחר"כ יבא נקלפים אבי מ"מ יש לאסר בהיבי הא"ל מזה אמין לכל ולסמוך על בדיקה ע בהיסר לאלייאה ומוד לבוק בבהנו אינסר בדגים הלו מד הם לי אפשר נפסיקים מ"מ נאחר אחסר אינו נלה דברי הנאין מחבר"ם הא"ל לא היה אחר כו. וכתב עוד בהשגת מינת לין אם דג מנה לאינם אם קשקשים ערן לנדוק אם אם נקלפים אף דלא דגים אינם לה קשקשים אם הם נקלפים מ"מ כיון דאחסר לבהני מנרגיע ואם לאינה בגים הדג אבי נדק נגד הנאמן לא אינם נה קשקשים

תשובה

הגיה. והיה לי לבאים נ"ל אם אם נקלפים היינו לפי אינו קמנים אחר ואם אינם רב לבר אחר אל כתב. והשקשים אמיתי הלי שונות דנ"מ (אבן"ן ס"ק כ') אחל ואת כזה אינו אלי בינים אינה קשקשי קשים כל כך ולדיון אחיד ים לבנוק אם הקשקשים נקלפים מ"מ. ומי' עוד בתשובת מ"ב אם לאבן דגים בנקלפת מקשקשת הרגלו לו לאחר ובקלת מקשקשת טהגים ם ביאר אם יוכלו לאכל נאחקים אחר כל אחן מקום בהיאנים לו ליאר הדבי אלי נאלוחנת לאל אי' מ"ב מ"ה לא זה דיוקא נדגים אחן לאם קשקשים רק בבקלת מקשקשת טהגים לו ביאר אחקבלים אם אחקבלים אם אחרים בגים אי לדעת לאיסר אם אסור גם כלו ראיין בחן קשקשים לאינם אבאר ביאר מגים אחרים לדגים לאלו ולבן בינו בינתן מקשקשת ם ליאכל בדג שם לא קשקשים לא שיך לאחר שאינו אינסר מאני דג אמת דומה לו לאחר דומה לו אם אין לו קשקשים ואין לאחם אמת ים דג אמת הדומה לו שם לו קשקשים רק אחן נקלפים אם אמר כלל דהו דגר אחר אינו כלל ולא מיעוט לזה רק אמרינן אנאנו לו לאיסר מקום אלא הי יודעים אקשקשי נקלפים ולבן נ"ב אנא אלהמת אל"ל מ"ם: (ב) לין לו אמה. אי' אמר' אדם כישראל אמיתת מגיה מלא יו"ד אף אינו לא"ר:

דרכי תשובה

לא אי אור רק אריך קשקשים הוא לבוש אבל אם לאחר אקלפו הקשקשים בכלי נחתך יו לא נאסר אור אחרון לא מהני דמה נראה דכל מה אנקלף לא קשקשים הוא אלא אור דג הוא ואמר אי"ם (דרכו ועי' בדברינו בס"ק אלפ"ו):

(יב) בכלי. אפשר מ"ם מהס"כ והשיבה מינה לין והשיבה בגדי כהנה לענין הדג שקורין אס"ל אאין הקשקשים נקלפים אל"כ אינו נמים ים בו אסר ועי' בהשובת השובה מהבבה אלק ג' אי' אכיב מ"ם לחזק הנאסר הא בל הנאלן אסדע ביהודה ומדמה דברי הרב הנאל אבלה לאחמיר בזה אי"ם ומ' בישובות יעקב אם מ"ם בזה וכ' דכל ודלא אם נאמרו הקשקשים מחמת אמר אסר והאור אינו הנאסר נאחר אחת הקשקשים בכלימות אל"ל קשקשת נמרה ובאר דלא נרע מי אסר מכלי לך אם לנמצים ע"י הרוחאן לא מי אסר נאמרו הקשקשים אבל אחר אחרון מעור הדג שנקלף ביחד עם הקשקשים נאמרו לא לא מהני ואסר אי"ם (ועי"ל נס"ק אלפ"ו ולהלן פ"ק ינ). אחנם ישיר כבו"ת נחב אינר חוי"ד סי' מ"ה שהרבה להביב ע"ד הט"ב שהחר נם בבנקלפים מ"י רוחאן ובאסר דאין להמלא קילא באיסור הורה רק מ"י ראיה בחדיה וחקה אלין עליו הבובה ולאחה הט"ב לינים מובראן אי"ם בלריות ועי' בשו"ת אר הנאר (מהבלאן מהר"ם בנמם ו"ו) סי' י"ב שהביב נ"ב ע"ר המקילין בזה אלין דלריחם נבוה ופיים ילאחי מנדרי כדי לאחרוני מלאיסור

וס' אי"ם ועי' מה בשו"ת שאל ומביב קמא הלק ג' סי' לד ועי' בשו"ת מנסף הם' נחלי אהרה סי' ג' מנסאל לוחה הדג הנקרא אאל וכ' אם דמה שהקלי קלת אנים במדינה ההא לאכל לאחו אל אנסמו על אסר מ' אסאלי הסנע מחכמי הנמים שבחב שים לי קשקשים אין לנחוך על זה דלף אם הוא כן אמת אין יכולין לבאל אלא אם אי"ם קרישת הנאר ודחב דבעבין זה לא מקרי קשקשים אלא אם נמלין בלא קרישת אסור ובן אין לנחוך על מה שכ' הט"ב דאם מחת אחו בחי אחר והקשקשים נקלפים אסור ודי דחב אינא אנאר על הנהלה ז' ואחרן אנשים המקילין הם יחאבו לעלמם וקרא אי אליהם ע"ם הרים אף להלות בהו ואלך אבל חכמים אמת החיבו להם חדרים עי"ם ועי' נב' אלאה אנים אל דיני אס"ם כלל ב' בביה אף אס"ל אחביאו ובחב אלא היה ערין לכל הבריו כי מבואר לדיים בב"י בשם הבהות ס"ד אחבב אמר אמת הוא אי"ם ועי' בחל אנסיל הלבות אינני בחאה הו"ע אי' כ"ג: (יג) אם א"א לקלפן וכו'. עי' בשו"ת הר הנאר בס מ"ם בבילאר אינן זה והוא כי בכל הקשקשים אל הדגים אלבמם אבו ראלן אם כי הוא דבוק לאחיו ים לו בית מוכב בעור הדג אחקשקשת הקשה בחיבה אל כל זה הנה ים לי ראיה לבר אנים אחיו דבוק ועי"ב הן אנסמן מעור הדג אנסאל"ם בדגים אחאים אין לי ראיה בבוש לד רק בהעור מכל אביביו ואל"ל לקלף הקליפה כ"ל כאחיבך לא קרע העור המחברו אסביב עי"ם בלריות אבל לאנסאל (אל"ק י"ח) מהשובות יעקב לא הלו כלל אם הוא דבוק בהעור בכל אביביו אלא אם לאסר לקלף הקשקשים ויאמר אחיבוק עוד עור שלם המאמיק בין הקשקשים ובין בבר הדג וכל שבאמר אחיבוק שר שלם המאמיק גם אם הם דבוקים מכל אביביהיבם בעור ולא לאסר לקלף אלא אי"ו קרישת אור הנאיון בפיר דמי ואמי (ועי"ל נס"ק אלפ"ו): (יד) וקשקשת אחר. עס"ק אל"ל בבהב

(טו) אאמי אין לו עתה. עבבמס"ג בהבהות ב"י אות י' שבהב אחרן זה דאין לו אחה ואחר לגדל לאחר אמן קלי אהרוויהו לאבאר ולקשקשת אי"ם ועי' בחמדיק ברכה אות ז' (בד"ה ואם הרב) מ"ם בזה: (טז) שהיה לו וכו'. עי' בערוך אף אחר לקונם בהבב אלין לאמין לאחר דגים אבאיריו קשקשיהיבן אלא דוקא ביבשים ומבירין בהם ומחזקין ביד דיבי ישראל אבאיריו קשקשיהיבן בשמה אבולן מן אים אי"ם ועי' נפאר יאחן אות ד' אחר דגים אבאיריו אם הנאי אחר נדול לי אבביה דברי הארוך אל"ל אבאפק בא"ם ואחזקין ביד דיבי ישראל אם ר"ל הדיינים ביושבין על אדין לא אבאה ע"ם אל"ל דיבו ובחב דבולאי בוזהו דיבי ישראל אבבכל איר ואיר אבל אבל לא אחר אבלה אחיר לאיר אחרת ואי"ם בזה אבאל על דבר הת הקלה אבאיריו אבקי"ל אחרי"ם לאכלן אחו אלאיר אבקבלה ביום כי אבאיר קשקשי בים לא הבקי אחר בולא אל הרבא ולא ביום אור אן ת אחבה לי אבולה אריבה ולאן לי קשקשים אל"ל אינבל אל הרבאל בין האמת לאבאל אבל החבדים ואבאי אבבה הלבאים אבבכין ידיבם בלאומרים אמ"ל לאכל ובק"ל קרומיל"ה אבבו בו אבאיר אחר לאי בלאן אחרת אל"ל ולא לא לאחרו כי לא אי' נחר לי אבאיר הקשקשים בים ונם לאן אבאיר ואבחן בין אי אבאים אבלו ואבאק דלאריבה לאומרה ואבאל בבוכרה אבלבה אבלבה עיד אי' אק"ל אחרי"ם לעיר אי' אבק"ל קרומיל"ה אבביה הבאריו"ן ולזה בא אבלה אבאל אם יאכל אחבי אק"ל קרומיל"ה לבאוך על אבאיר אל אחרי"ם ואבאיב דהבאיר עלבו לאבל בזה אק"ל קרומיל"ה אבבבד ואבולה לאחבאם ולאמר דאבאבב דק"ל קרומיל"ה הוא אבבב בשבות הוא אחבה דלאיבר נאיר הוא ולא אבבב בשבות דגים אבאיריו קשקשיהיבם בים לי אבאר אבלא יאבאר בהם אל לו הרין קשקשים ואבאיריו"ן כמה אבאים אבוק לאבלו בבבר לי לאבאיר אבלי אבלא אים אבים אבלא אל אחר אל אחר לאחיו ולא אחת זאבו אי"ל אבאיר נאיר הוא לאבלי ואבר אק"ל אחרי"ם אבאיריו לאחו לין לי לאבאיר אל אבלהם

אבל אי"ם בלריות: (יז) והשורן מיד בעלותו ליבשה. כ' בבהב"ג בהבהות ב"י אות ע"ד וז"ל אבבב אבוב הוא בבל ישראל לאבול דג בבל הארב הנקרא בלא"ן אבאי"ל אחרבאחר"ה אבא"ם אלין לי קשקשת אבבי אלאבאים אבבבה אבלבה אבלבה אן אים אחאה כעבה אבבבשות ואבלבת קשקשיהיבה ובי' ואבאחי אבר אבבר אבבבה לאבלך אבל לא אבל"ל ע"ז ובי' אה אבבה אי"ר אבלבו לבית האבלבה אבאבבים אלהין הת הזה ולבא כאו אבאה בבר אחר ואבאו בבאבורת אבבה לבין הת זה ואבו לאחר אבבה אלאחר אלהיו הבבר הבבר הבאחר ואבלא אבלא אבבים ואבלאה לאבבבה לאבלך לא לאבר לאבם לאבת ובבלאהבם לאבת ובי' אבבל

ואבלא

THE JEWISH OBSERVER

IYAR 5728 / APRIL 1968
VOLUME 5, NUMBER 2
FIFTY CENTS

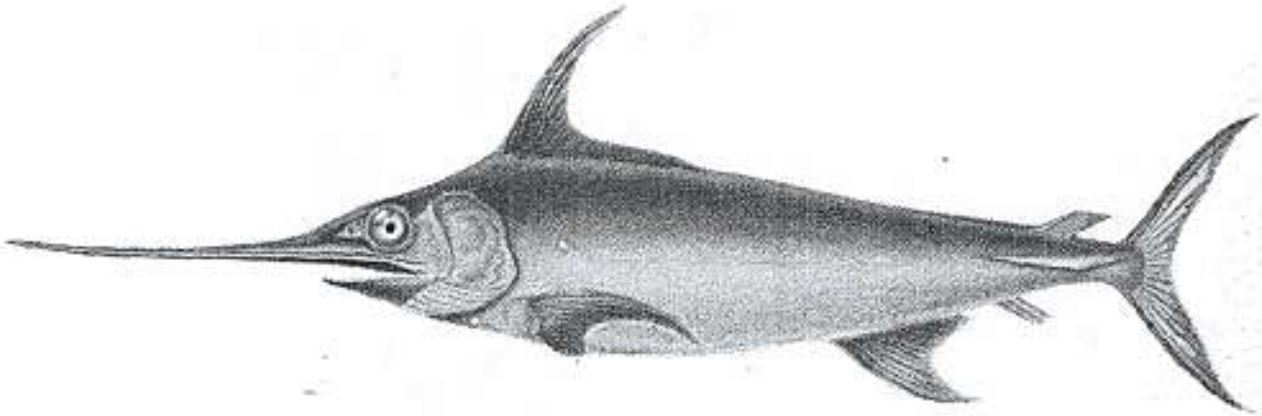

The Halachic Status of the Swordfish

A Teshuva With an Epilogue

To Picket... Or To Pray?

The Pursuit of Mishna

Citadels of Torah

A Graphic Report

Moshe Tendler

The Halachic Status of the Swordfish

To Remove a Stumblingblock — A Teshuva With an Epilogue

In March of 1966 (5726), I issued a fact sheet to be distributed to the many people who called my office at Yeshiva University requesting information on the kashrus of swordfish (xiphias gladius). The essential paragraph reads as follows:

> The adult forms sold commercially fail to evidence a single scale. A number of ichthyologists have reported that the swordfish does have scales when born and loses them during maturation. All evidence, however, points to the probability that these scales, if they ARE present, are not of the kosher variety.

RECENTLY, the Conservative Rabbinical Assembly declared swordfish to be a kosher fish, and disseminated this opinion widely, creating doubt and confusion even among Torah-observant Jews.

The following analysis of the halachic and scientific literature is presented to reaffirm the practice of centuries during which the swordfish was not eaten by Jews who believed in the Divine origin of Torah and the authority of our Sages.

> *These you may eat of the fishes,*
> *all that have fins and scales.*
> —*Leviticus:* XI:9-12

Rashi defines the Biblical term "scale" *(kaskeses)*, in accord with Nida 51b, and Chulin 59a and 61b, as an outer layer (shell or peel) set in the skin of the fish resembling the armor (coat of mail) worn by Goliath when he fought with David (viz., Targum—"Kalfin"). The *Tosefos* commentary emphasizes that the exact definition of the term *kaskeses* was handed down in errorless transmission as it was given to Moses on Mount Sinai.

The Ramban's definition of the term *kaskeses* has served as the primary source for all the leading Torah scholars whose rulings have determined Torah law and custom. The following is a free translation of the halachic definition of that type of scale which serves to identify the fish as a kosher variety:

> Do not think that the term 'scale' refers to those structures that are set into the skin and actually affixed to it. Rather it refers to a type of structure like the nail of man which can be removed from the skin of the fish by hand or with a knife. But if it be affixed to the skin and not separated therefrom at all [i.e., no free margins], then the bearer of these 'scales' may not be eaten. This is the intent of the Talmud in referring to the scales as an 'outer garment' that can be peeled off as one peels a fruit or removes bark from a tree. It resembles the overlapping scales of armor designed to guard the gaps in the armor plate lest a thin arrow get through.

The *Shulchan Aruch* (Rama) records this definition as halachically binding, and no halachic authority has ever disputed this definition. The biological term "scale" includes such skin structures as occur on the tail of the rat. Removeability is not a prerequisite.

With this definition in mind, it must be obvious that the biological term "scale" is not the same as the Torah's definition of *kaskeses*. Ichthyologists recognize four types of fish scale. The *ganoid* scale found on the sturgeon, or the *placoid* scale of the shark are specifically excluded from the Biblical term *kaskeses* since they are not "removable" scales. Indeed, the educated layman would not see any similarity between the heavy bony plates of the sturgeon or the needle-like projections on the shark skin and the classic kosher scale of the whitefish or carp.

During the last few decades, sturgeon was sporadically classified as a kosher fish by some who were ignorant of either the halachic or the scientific facts. Despite the absence of any "scales" that could be seen and removed; despite the confluence of so many auxilliary signs considered by Talmudic authorities to be typical of non-kosher fishes such as a ventral mouth, black roe, a heterocercle tail (divided into unequal halves), many Jews had been misled into a violation of a Biblical ordinance. Contributing to the confusion was a Fisheries Leaflet (No. 531) of the United States Depart-

---

RABBI TENDLER *is a Rosh Yeshiva at the Rabbi Isaac Elchanan Theological Seminary at Yeshiva University; Professor of Biology and Chairman of the Biology Department at Yeshiva College; and Rabbi of the Community Synagogue of Monsey, New York. An extended version of this teshuva will appear in* GESHER, *the student publication of the Rabbi Isaac Elchanan Theological Seminary.*

ment of the Interior, prepared by I. Ginsburg, Systematic Zoologist on the staff of the Fish and Wildlife Service. This leaflet was issued in response to many inquiries "whether certain fishes are kosher." Despite the author's lack of halachic qualifications, and despite many inclusions that clearly mark this leaflet as a biological treatise unrelated to the requirements of Torah law, this leaflet has once again apeared to mislead and misdirect Jews anxious to observe Torah law. It serves as the main proof cited by the Conservative clergy for the kashrus of swordfish. In their 1966 *Proceedings*, they cite:

1. the *Talmudical Encyclopedia*, which notes in the caption under the drawing of a swordfish that it has "scales as a juvenile but not when mature." No decision is rendered in that article on the halachic status of the swordfish. Instead the caption refers the reader to the text material in which the swordfish *(akaspatias)* is listed among those fishes who lose their scales upon capture. Any unbiased reader would have concluded that the "swordfish" of this article is not our *xiphias* species;

2. a citation from the *Darkai Teshuva* (quoting the Keneses Hagedola) that it is customary to eat the "fish with the sword" because although it appears to have no scales, it sheds its scales while battling to resist capture;

3. a reference to an article published in *Hapardes* that proposes swordfish to be a kosher fish;

4. a statement by a Dr. Ganz that Dr. Bruce B. Collett of the United States Department of the Interior is a competent ichthyologist. This is preparatory to a statement that Dr. Collett confirms the competence of Isaac Ginsburg who issued the government leaflet. A literature citation from *Nakamura et al.* 1951 that swordfish have scales as juveniles completes the "halachic" treatise.

Now the facts—halachic and scientific:

1. not one of these references cited refers to the removability of the scales—an absolute requirement for a kosher scale;

2. the fishery leaflet lists *eels, catfish*, and *sharks* as fish that have scales and therefore are kosher—as "kosher" as swordfish. The *Talmudical Encyclopedia* lists these unequivocally as NOT kosher. Clearly the scale of Ginsburg is NOT the scale of Leviticus! The *Talmudical Encyclopedia* does NOT list the swordfish as kosher. The kosher fishes are so captioned and they include tuna, bonito, mackeral, sardines, hake, carp, and sunfish.

3. even Ginsburg clearly sounds a warning with re-

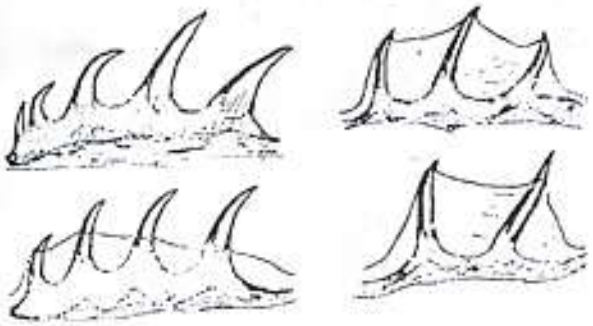

Various stages of scale development in the xiphias gladius as shown by G. F. ARATA.

gard to swordfish. "Swordfish during early juvenile stage of life have scales that are markedly specialized and rather unique. They are in the form of *bony tubercules* or expanded compressed platelike bodies. These scales are rough, having spinous projections at the surface and they do not overlap one another as scales in most other fishes do. With growth the scales disappear and the larger fish *including those sold in the market have no scales.*" Yet they cite the *Darkai Teshuva* who clearly refers to a fish possessing scales as an adult. The citation, which they quote only in part, concludes (in free translation): "A government official questioned my teacher as to the kashrus of the 'fish-with-the-sword' since it has no scales. My teacher therefore took a black cloth, placed it in the net, and proved that the fish does shed its scales, confirming the truth and accuracy of our Torah laws." All ichthyologists deny that the swordfish has scales as an adult.

4. *Nakamura* (p. 269) claims that in the 454 mm. size (20 inches) scales are already degenerate. They appear clearly as "bony plates" only on specimens up to a size of 8 inches—hardly the ferocious fish of the *Darkai Teshuva* citation. Surely the swordfish of America is not the fish referred to in the *Keneses Hagedola!*

5. Rav Z. Waltner, Rosh Yeshiva of the Ets Haim Yeshiva in Tangiers, writes that the swordfish is commonly sold in his area. When he arrived in Tangiers 16 years ago, he determined that the great rabbinic authorities of the Sephardic world such as the author of *Vayomer Yitzchak*, as well as the famous Rav Itzel of Ponovitz, identified this fish as non-kosher. However, several families ate this fish claiming that they have been taught that the swordfish "sheds its scales during its anger." Rav Waltner asserts, "I investigated the matter with the fishermen who unanimously agreed that they never found any scales on the fish, net, or its immediate vicinity."

6. Dr. G. Testa of the Institute for Marine Science in Monaco—a world renowned marine biologist-writes:

"L'Espadon . . . ne possede pas de'ecaille. La peau est lisse chez les adultes, mais chez les jeunes elle est couvrt de petites tubercules." (Translation:) "The swordfish does *not* have *scales*. The skin of the adult is smooth but the juvenile forms are covered with small tubercules." The term "tubercules" is used to indicate a variation in skin texture as contrasted with a true scale.

7. Dr. James W. Atz of the Museum of Natural History in New York clarified the literature reference for me in an interview on April 5, 1968. I quote from our conversation: "The scale of the swordfish is so atypical that it cannot be considered as the usual scale." . . ."It is not a true scale but a spiny process."

8. F. R. LaMonte,* curator emeritus, Department of Ichthyology of the American Museum of Natural History, reported in 1958 on the "keeled" scales of the swordfish to which *Arata* (1954) and *Nakamura* (1951) make reference, and which serves as the basis of Dr. Bruce Collette's statement that swordfish have scales. *(Bulletin, American Museum of Natural History*, Vol. 114, Article 5, page 391, 1958). I quote verbatim:

> They resemble in general, the placoid scale originating in the dermis (under the skin not on top of it) with its spine eventually breaking through the epidermis.—[The placoid scale is found on the shark]—(see diagram from *Arata, G. F.*)

9. There is a teshuva from a recognized halachic authority *(Shemesh Tzedaka, Yoreh Deah*, 14) concerning spinous scales: "that which appears as scales are not true scales for they resemble nails and are but stiff dermal projections . . . the fish is therefore *not* kosher."

10. The reference to the *Hapardes* article ignored my own point-by-point rebuttal of this article in the following issue as well as other rebuttals that were subsequently published.

11. Since Dr. Collette's opinion is the mainstay of the responsum published by the Rabbiniacl Assembly, I wrote to Dr. Collette on April 1, 1968 to evoke from him a clear statement concerning the nature of this swordfish scale. The question I posed read as follows:

"Does the scale of the juvenile swordfish resemble the scale of the whitefish or carp with respect to its relatively loose attachment to the underlying integument?"

I received the following response dated April 15: "Specifically the scales of the juvenile swordfish *do not* resemble the scale of whitefish or carp in respect to their loose attachment to the skin. However they are certainly homologous to scales of other fishes." (The term homologous is defined as "showing a similarity of structure, embryonic development and relationship." For example, the hand of man and the wing of the bat are homologous structures.)

This recent clarification by Dr. Collette should be recognized even by the author of the spurious "heter" as a total refutation of the scientific basis for their conclusions.

THE TALMUD LISTS but two exceptions to the absolute requirements of having visible scales:

a) fish that shed their scales when netted, like the mackeral;

b) fish that have scales developing later in the life cycle; consequently the juvenile forms that lack scales may be eaten since they *do* have scales at maturity.

But no place in the Talmud or the responsa literature is there any reference to such a deviant: a fish that has scales as a juvenile but not as an adult. Yet the Conservative clergy must be aware of Talmudical references to some form of swordfish since it is mentioned in the *Talmudical Encyclopedia* article that they cite as a basis for their "heter." If the swordfish of the Talmud had "juvenile scales," the Talmud would have surely recorded this fact.

I discussed the above presented facts with my great teachers, Rav Moshe Feinstein, שליט"א, and Rav Yosef Dov Soloveitchik, שליט"א, and they concur with my decision that on the basis of the evidence presented, the swordfish (xiphias gladius) *is a non-kosher fish.*

May those who observe the laws of the forbidden and the permitted merit joining in the feast of the Leviathan. (An epilogue follows on page 16.)

BIBLIOGRAPHY OF SCIENTIFIC LITERATURE

Arata, George F., 1954—"A contribution to the life history of the swordfish *Xiphias gladius* Linnaeus." *Bulletin of Marine Science of the Gulf &Caribbean*, Vol. 4, No. 3, pp. 183-243.

Ginsburg, Isaac, 1961—"Food fishes with fins and scales." Fishery leaflet No. 531, U.S. Dept. of Interior, Fish & Wildlife Service, Bureau of Commercial Fisheries, Wash., D.C.

LaMonte, F. R. et al., 1958—"On the Biology of the Atlantic Marlins, Makaira Ampla (Poey) and Makaira Albida (Poey). Bulletin of the American Museum of Natural History, Vol. 114, Art. 5, pp. 377-415.

LaMonte, F. R. and Marcy, 1941—"Ichthyological Contributions." International Game Fish Association, Vol. 1, No. 2.

Nakamura et al., 1951—"Notes on the life-history of the swordfish *Viphias gladius* Linnaeus." *Japanese Journal of Ichthyology*, Vol. 1, No. 4, pp. 264-271.

---

* Miss LaMonte also reports on a new type of scale, found on some specimens which she calls a "glassy scale." In a lengthy telephone conversation with Dr. LaMonte on April 9, 1968, I was unable to clarify the exact nature of this scale (unreported by any other investigator). Dr. LaMonte asserted that, "It does not resemble any other known scale and therefore cannot be classified as one of the four scale types."

הרב משה דוד טנדלר
מאנסי, נ.י.

סימן כט

הערה בענין כשרות דגים

ראיתי ב"הפרדס" של חודש כסלו תשכ"ו מה שכתב הרב אפרתי שליט"א משם הרב הראשי הגאון ר' א. י. אונטרמן שליט"א בענין כשרותו של הדג-החרב הנקרא באנגלית 'סווארדפיש'.

והנה דבר זה הוא ענין של איסור דאורייתא ואע"פ שאיני כדאי להכניס ראשי בין ההרים ולמחות על היתירו של הרב הראשי מ"מ גודל האיסור יותר על קטנת האדם המוחה.

הרב הראשי שליט"א כתב לי במכתבו של ט' אדר ב' תשכ"ב תוות דעתו בענין הנ"ל. הוא מה שכתב הרב אפרתי משמו. אבל תמיהא גדולה היא על דאי גברא רבה שלא זכר מה שעניתי להרב הראשי ועל ראיותיו להיתר.

העיקר היוצא מדברי הוא שאין אפי' עד אחד שיעיד על "הספארדפיש" שיש לו או שהיה לו או שעתיד להיות לו קשקשים.

אצל חכמי האיכתיולוגיה יש מחלוקת אם יש לה"סווארדפיש" קשקשים. יש שאומרים שמין זה הוא מהני דיש להם קשקשים הנעלמים בהתבגרותו. אחרים אומרים דמין זה אין לו קשקשים אלא בזקנותו. ויש שטוענים שהוא מין שמעולם לא היה ולא יהיה לו קשקשים אלא דטועים במין ששמו 'סיילפיש' שיש לו ג"כ חרב ומכונה בשם "סווארדפיש" אלא בהתבגרותו יש לו סנפיר גדול על גבו כמו מיפרש של ספינה ומין זה יש לו קשקשים גדולים בין בקטנותו בין בזקנותו אלא הרבה מהם נופלים בשעה שצדים אותו מן הים. ודבר זה ידוע לכל ואין בזה שום ספק.

הנה כל היתירו של הרב הראשי הוא גבנה על יסוד של הכנה"ג הובא בדרכי תשובה יו"ד פ"ג ס"ק י"ז.

והכנה"ג אומר בפירוש ואין לפקפק על זה שהדג הנקרא אושפאד"ה יש לו קשקשים בגדלותו. ומעיד שהקשקשים נופלים [רובן ולא כולם] [בשעה שעולה מן הים מחמת כעסה מתנועעות ומשלכת קשקשותיה". ומביא שם מעשה לראיה ממר"ר שלקח "כמו אמה בגד שחור והניחו במכמורת שהיה צדין דג זה וצדו אחד מהם ואחר שצדוהו הסיר הבגד השחור ומצאו מלא קשקשים, עכ"ל". וחזו ממש מה שמצאתי בדג "סיילפיש" אחר ש"עברו עליו ב' ימים משניצד ולא נשאר בו רק קשקשים אחדים.] וקשה לי טובא על הרב אפרתי שכתב ב"הפרדס" וז"ל "והנה העתק תשובתו שבה מאשר הפרוס' שטיינץ שבדג החרב נמצאים בצעירותו קשקשים ונושרים בעת גדלותו כדבי הכנה"ג".

דברים הללו רחוקים מן האמת ומן השכל. בודאי אינו מסכים עם דברי הכנה"ג שכתב שיש לו עכשיו קשקשים אלא שנושרים בשעה שעולה מן הים. פרופ' קטיינץ שעליו סמך הרב אפרתי כתב [ובמבוגר לגמרי אין לגלות עליו קשקשים כלל" עכ"ל חזו להיפך ממה שמעיד הדרכי תשובה שם.

ולכן מה שכתבתי להרב הראשי שבבדיקה מיקרוסקופיס לא מצאתי סימן של מקום חיבור הקשקשת הוא ראיה גדולה שאין להדג קשקשים ועל זה אין מי שבקי בעניני מדע שיחלוק. ובודאי ה"סווארדפיש" הוא מין אחר מהדג הנקרא "אישפאדה".

וא"כ כל ההיתר של הרב הראשי והרב אפרתי להתיר דג זה באכילה, הוא בנוי רק על עדותן של הני דאמרי דהיה לו קשקשים בקטנותו. ועל זה אין לנו לא מסורת ולא עדי ראיה אלא יש כאן ספק באיסור דאורייתא שודאי ראוי ונכון שכל י"ש יאסור דבר זה עליו כל איסור דאורייתא לחומרא. ואפשר דאין כאן אפילו ספק, דאין לדיין אלא מה שעיניו רואות זמעולם לא בראה קשקשת על דג ששמו "סווארדפיש" שנמכרת בשוק כאן באמריקא.

* * *

הרבנות הראשית

לתל-אביב — יפו והמחוז

ט' אדר שני תשכ"ב

לכבוד הרה"ג, יהיו רב לו בתורה ובמדע, מו"ה משה דוד טנדלר שליט"א — ניו יורק, ארה"ב.

מזה בהדיא דס"ל להרשב"א דענין מותרת שמצרכינן בחה"ל הכוונה דלא כהאמור אלא צריך באמת שתהיה מותרת לכל העולם.

גם בחידושי המאירי על יבמות שם כתוב נמי בנוסח זה: אבל חתיכת חטאת שמאה שנתערבה בטהורו' אף כשנתבטלה אינה ראויה אלא לכהן אבל לא לגוים וישראל ונשי כהנים ומשום כהנים בלבד לא קרינן לה ראויה להתכבד עכ"ל. הרי שגם המאירי כתב כדברי הרשב"א ולא עוד אלא שטרח לחזור ולבאר בהדיא שמשום כהנים לבד לא קרינן לה ראויה להתכבד, והיינו מפני שבשביל שתקרא חה"ל צריך שתהי' ראוי' ומותרת לכל העולם.

וצריכים לומר איפוא דאם כוונת התוס' בתחילין היא כפי שביאר הפרי תאר, ושכפי שהוכחתי מוכח כן ביותר מדברי התוס' בזבחים, א"כ איכא בזה מחלוקת בין הראשונים, אם חה"ל מספיק שתהי' מותרת למאי דחזי ליה או צריך שתהי' מותרת לכל העולם.

ה) **ונראה** לי להוסיף לומר דהתוס' והרשב"א אזלו בזה לשיטתייהו במה שמצינו שמבארים ענין התיכה הראוי' להתכבד דלא בטלה. דהנה התוס' בזבחים שם בתחילת דבריהם מבארים דטעם החשיבות של התיכה הראוי' להתכבד משום דאז חשיבא את שדרכו למנות. אבל הרשב"א ביבמות שם בד' פ"ב ע"א מבאר בהדיא דלא כן, וכותב דחה"ל לא משום חשיבות מנין אינה בטלה אלא משום חשיבות אחר שיש בה דהיינו שראויה להתכבד בה בפני האורחין ע"ש. ולכן התוס' לשיטתייהו שסוברים דטעמא דחה"ל הוא משום דחשיבא עי"ז את שדרכו למנות, על כן ס"ל נמי דלא בעינן בזה שתהא ראוי' ומותרת לכל העולם. וכשם שפסקינן כן גם בשאת שדרכו למנות דאזלינן בזה לפי חשיבותו באותו מקום ובאותו זמן ולא בעינן שיהא כן בכל המקומות, כנפסק ברמב"ם בפט"ו מהל' מאכלות אסורות ה"ט וביו"ד סי' קי"ז סעי' א', אבל הרשב"א אזיל נמי לשיטתי' שמבאר שענין חה"ל הוא כלל לא משום גדר של את שדרכו לימנות אלא הוא מתורת חשיבות מיוחדת בשמו כשלעצמו ולכן הוא מצריך שלצורך חשיבות זאת צריך שיהא ראוי לכולא עלמא.

ולכשתידוק תראה שהאמור מתבאר כמעט בהדיא בגוף דברי הרשב"א שם בד' פ"ב, דכתבו הוא שלימות לשונו שם: וסיפא דאינה בטלה לא משום חשיבות מנין אלא משום חשיבות אחר שיש בה דהיינו שראויה להתכבד בה בפני האורחין כלומר בפני כל אורח לכשתמצא לומר שתתבטל ולפיכך אינה בטלה משא"כ בריישא דאם תבטלנה אינה ראויה להתכבד בה בפני כל אורח אלא בפני זכרי כהונה וכמו שכתבתי למעלה עכ"ל, הרי בהדיא בדברי הרשב"א שמלבד שחזר והדגיש כוונתו דלעיל מה בד' פ"א הנ"ל דבעינן בדייקא שיהא ראוי להתכבד בפני כל אורח שהוא. הוסיף וביאר בזה גם מילתא בטעמא דהיא זה מפני שזה לא משום חשיבות מנין אלא משום חשיבותה העצמאית בזה שראויה להתכבד בפני כל אורח. וכל שחסר מזה חסר מחשיבותה. ועל כן לא מועיל כשהיא ראויה להתכבד רק בפני זכרי כהונה. וא"כ מינה דיש שפיר לומר כנ"ל גם בדעת התוס' דאולי נמי לשיטתייהו דמכיון דביארו טעמא דחה"ל דהוא מגדר את שדרכו למנות על כן לא מצרכי נמי שהא מותרת לכל העולם אלא מספיק שתהיה מותרת למאי דחזי ליה. ודוק.

סימן מ

דג הנקרא בשם „סווארדפיש" אם מותר לאוכלו

לח"א

א) **על** אודות דג־החרב הנקרא בשפה האנגלית בשם „סווארדפיש" נראה לדעתי שיש לאוסרו, דאע"ג שהכנה"ג בסימן פ"ג הגהב"י אות ע"ד כותב דמנהג פשוט בכל ישראל לאכול דג בעל החרב נקרא בלעז פישי־אישפאדה אע"פ שאין לו קשקשת ספני שאומרים שבשעה שעולה מן הים מחמת כעסה מתנועעת ומשלכת קשקשותיה. אבל מי יאמר לנו דהפישי־אישפאדה הוא הוא מה שקוראים בשם „סווארדפיש" והרי אין חולק שגם הדג הנקרא בשם „סיילפיש" יש לו גם כן חרב, והמין ההוא של הסיילפיש הוא בדוק ומנוסה שיש לו קשקשים גדולים בין בקטנותו ובין בזקנותו אלא שהרבה מהם נופלים בשעה שצדים אותו מן הים. וא"כ מי הוא זה שיוכל לקבוע לנו וגם שיוכל לסכן א"ע ליכנס לבית הספק של איסור דאורייתא ולומר בודאות שגם מין הדג הנקרא בשם „סווארדפיש" הוא ג"כ ממשפחת מין הדג פישי־אישפאדה אשר הבעל כנה"ג מעיד עליו שנהגו בכל ישראל לאכלו בזמן שאין מי שיעיד עליו שיש לו או שהיה לו או שעתיד להיות לו קשקשים. והרבה דומים בדומים ישנם במיני הדגים וחלק מהם שייכים לסוג הטהורים וחלקם השני שייכים לסוג הטמאים.

ופוק חזי בספר פחד יצחק ערך דגים וסימנם, שמביא לנו על כיוצא בזה בנוגע לדג הסטוריו"ן שנמצא בנהרות ממנו שני מינים דומים זה לזה בתכניתם ובלי קשקשת והאחד הוא טרף ודאי והשני י"א כי ישיר קשקשיו במים תיכף אחרי בואו אל רשת הדייגים והוא כשר עיי"ש. ועל דג הפישי־אישפאדה הרי מעיד לנו הכנה"ג שם בשם זקנו שבחנו ולקח כמו אמה בגד שחור והניחו במכמורת שהיו צדין דג זה וצדו אחד מהם ואחר שצדוהו הסיר הבגד השחור

ומצאו מלא קשקשים עיי"ש. ואותו הדבר מוצאים גם בדג הנקרא "סיילפיש". ואילו על הדג הנקרא בשם "סווארדפיש" כו"ע מורים שלמעשה עוד לא עמדו עליו על המבחן, ז"א שעד כה לא עלתה ביד החוקרים למצוא בו בשום פעם שהוא איזה קשקשים שמפיל או שמשאיר אחריו, ונחלקו רק באופן מדעי מופשט אם יש לו קשקשים בצעירותו ונעלמים בהתבגרותו, או אין לו קשקשים אלא בזקנותו או שמעולם לא היה ולא יהיה לו קשקשים. וא"כ איך אפשר למי שהוא לבוא ולומר אנכי הרואה תעלומות ויודע אנכי שהדג הנקרא בשם "סווארדפיש" הוא ג"כ מאותו המין של "פישי"אישפאדה". וכפי שקראתי דג הסווארדפיש הוא דג גדול ורב משקל עד מאד בעוד שהדג שמדבר עליו הכנה"ג משמע שם שאין גדלו רב ונצור במכמורת. וכמו"כ עוד כמה וכמה מיני דגים קטנים וגדולים מייחסים אותם חכמי א"ה למשפחת דגי־החרב ונקראים ג"כ בשם סווארדפיש, וא"כ איך אפשר לבנות ע"ז יסוד ולטהר טמאים על יסוד זה שנקראים בשם זה שהוא ברומה להשם שנזכר בכה"ג.

ב) **וזאת** לדעת שבענין קביעת מין טהורים בדגים הוא יותר חמור עפ"י הדין מבאיסורים בעלמא, ולא הולכים בזה אחר הרוב וחוששין בזה גם למיעוטא בהיות והתורה הזהירה על כך לבדוק וכתבה בלשון "את זה תאכלו מכל אשר במים", וכדמצינו בשו"ת ריב"ש סימן קצ"ב שכותב ברומה לזה לגבי עופות טהורים, דכיון שהתורה צותה לבדוק בסימנין שלא יהיה מכ"ד עופות הטמאין וכמו"ש הר"ם ז"ל (בפ"א ממ"א) על כרחינו יש לנו לחוש לכל אחד מהן ואפילו הוא מיעוטא עיי"ש. והאריך בדברי ריב"ש אלה דהיכא דכתיב בתורה והבדלתם לא אזלינן בהר רוב בבהמה וחיה ודגים במהר"ם שיק על תרי"ג מצות מצות קנ"ד קנ"ו קנ"ז עיי"ש. וא"כ אין להתיר בדרך של אומדנות והשערות אפילו של רוב כ"א ע"פ בירור והברה ודאית.

ובאמת קבע כך מפורש בספר הערוך את אקונס דהיתר דגים הוא דוקא בדידעינן ומכירין בהן ומוחזקין כך ביד דייני ישראל [או: דייני ישראל. עיין פחד יצחק שם] שמשירין קשקשותיהן בשעה שעולין מן הים ע"ש. ומכלל הן אתה שומע לאו דכל שלא מכירין בהן ומוחזקין לפנינו בכך אסור להתיר שום דג ע"פ אומדנא בלבד.

וביוצא כהאמור מצינו שהעלה גם הישועות יעקב סי' פ"ג סק"א, שכותב שם לומר דאף לשיטת הרמב"ם ודעימי' דס"ל דכל הספיקות הוי רק מדרבנן לחומרא מ"מ לגבי דגים אם אנו מסופקים אם יש סימני טהרה יודו גם הם דיש בזה איסור תורה מפני דכיון דאמרה תורה כל אשר לו סנפיר אותה תאכלו משמע דוקא שידע בבירור שיש לו סנפיר וקשקשת אותם תאכלו אבל ספק אם יש לו סנו"ק לא תאכלו עיי"ש ובדר"ת סק"ג.

ג) **ועוד** זאת כבר קבע לנו הגאון בעל ערוך השלחן בסימן פ"ג סעי' כ"ד, דאף אם במקום אחד נוהגין היתר באיזה מין דג ובמקום אחר נוהגים לאיסור אין לסמוך ולהתיר באותו מקום על סמך מסורת המקום אחר דאולי במקום זה יש טמאים הדומים לזה. ובעצם נזכר הכלל הזה בשו"ת נודע ביהודה מהדו"ת יו"ד סימן כ"ח (כפי שמציין באמת אליו הערוה"ש שם), ורק בנידונו שם התיר הנו"ב מפני שעמד על המבחן שיש לו קשקשים ביעו"ש. וא"כ גם בנידוננו אין להקיש ממה שמצינו שנהגו באיזה מדינה היתר במין דג הנמצא בימים שלה וללמוד להתיר מין דג הנמצא בדומה לו במקום ובשטח ימי אחר לגמרי ובפרט כבנידונו שהסימנים מוכיחים שמין הסיילפיש הוא שניתן לכוללו במין האישפאדה אבל הסווארדפיש הוא מין אחר מהאישפאדה.

ד) **ותמוה** בעיני על הריוצים ללמוד להתיר זה מפני שבספרי מחקרי העמים כתוב כי הסווארדפיש שייך למשפחת המקארלים שהם דגים טהורים, דחוץ מה שעצם דבר זה מוכחש וגם מינים טמאים מובהקים כלולים בה, איך אפשר להעלות על הדעת לבוא ולסמוך על השערת נכרים בזה וכבר צווח ברומה זה, על רב גדול א' שהביא בתוך דבריו להסתייע בכזאת, בספר דרכי תשובה סימן פ"ג ס"ק כ"ט, דלא ידע איך נתן מקום בין תשו' גאונים בעלי חרסין שכל דבריהם נאמרו עפ"ד תוה"ק והביא ראי' לדבריו מדברי מי שאינו מבני עמינו ומה זה ראי' אם אומר איזה חכם יהי' מי שיהי' ע"פ אומדן דעת נכרי בלא ראי' מדברי חז"ל והפוסקים אשר רק מפיהם אנו חיים עיי"ש. ונוסיף לזה דוגמא קטנה מהנזכר בכנה"ג בעצמו שם בנוגע לדג בעל החרב. דהכנה"ג מספר שם ששר א' משנה למלך שאל את זקנו דהאיך אוכלים אותו היהודים, והיה כמצחק בעיניו כשהשיב לו שמשיר הקשקשים בשעה שעולה מן הים עד שהוכיח לו בנסיון כנ"ל. הרי דמה שהיה פשוט לנכרי על דג שהוא טמא היה פשוט בעיני החכם הישראלי שהוא טהור, ומינה דמכ"ש שיקרה בכיה בלהיפך דמה שפשוט בעיני הנכרי לפי כלליו המדעיים על מין דג שהוא ממשפחת הטהורים יתכן שפשוט בעיני ישראל לפי כללי התורה שבידו להיפך שהוא ממשפחת הטמאים. ועל הבא לבדות מלבו להתיר מכח ממצאים כאלה יש מקום להשיב לעומתו הדברים שכותב בשו"ת שמש צדקה חיו"ד סימן י"ד לאמר, וחוששני לו מחטאת להתיר את האיסור ולטהר את הטמא ואין לו על מה להשען להתיר דג שאין אנו יודעים באמיתות שנשרו קשקשיו במים או שעתיד לגדלם אחר זמן או לפחות דהוחזק לכך.